

İSİM VE SOYİSİM HAKKININ AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA KORUNMASI

PROTECTION OF RIGHT TO A NAME AND A SURNAME UNDER THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Ümit KILINÇ*

Özeti: İsim ve soyisim, İnsan Haklar Avrupa Sözleşmesi ile korunan haklar kategorisine nasıl girmiştir? Özellikle, İnsan Hakları Mahkemesi, isim ve soyismin korunmasına ne kadar önem vermektedir? Strasbourg Hakimi'nin bu ikinci soruya vereceği iki cevap makalenin her iki başlığını oluşturmaktadır. Gerçekten de, birinci bölümde, isim ve soyisim hakkı, Sözleşme'nin 8. maddesi ile güvence altına alınan özel ve aile yaşamının bir parçası olarak ele alınmaktadır. Bu bölüm altında, ismi muhavaza etme ve özgürce seçebilme hakları İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları ışığında ve Türk ve Fransız hukukuyla karşılaştırmalı bir şekilde incelenmektedir. İsim ve soyismin korunmasının 14. madde anlamında ayrımcılık yasağının bir parçası olması ise ikinci bölümün konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde, isim ve soyisim konusunda devletlerin pozitif yükümlülükleri ve geniş kabul edilebilecek taktir yetkileri incelenmektedir. Sonuç olarak, İnsan Hakları Mahkeme'sinin olumlu birçok kararına ve Avrupa Konseyi'nin organlarının çabalarına rağmen, ismin seçimi ve çocuklara geçmesi konusunda cinsiyete dayalı ayrımcılık hala, Türkiye dahil, birçok üye ülkenin pratiğinde ve mevzuatında bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, isim, soyisim, ayrımcılık, özel yaşam, pozitif yükümlülük ve taktir yetkisi.

Abstract: How were “name” and “surname” included in the category of rights guaranteed by the Convention? What is the importance given by the European Court of Human Rights to the protection of the name and the surname? The Strasbourg Court has two answers to this second question which constitute the titles of the two parts of the article. Indeed, in the first part, the right to a name

* Dr., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde hukukçu.

and a surname is examined as a constituent of the right to private and family life guaranteed under Article 8 of the Convention. In the context of this part, the right to preserve the name and the right to choose a name are analysed in the light of the Court's jurisprudence and in comparison with the relevant provisions of the French and Turkish domestic laws. The second part of the article concerns the protection of the respect for name and surname as one of the key components of the principal of non-discrimination within the meaning of Article 14 of the Convention. In the context of this part, positive obligation of the States and their margin of appreciation in this domain are examined. The article concludes that despite the existence of a number of constructive judgments of the Court and the efforts of the other organs of the Council of Europe, discrimination on the basis of sex in relation to the choice of name and parents' transmitting of their surname to their children still exist in a number of European States' legislations, including Turkey.

Keywords: European Court of Human Rights, name, surname, discrimination, private life, positive obligation and margin of appreciation.

Bazı uluslararası belgelerden farklı olarak,¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) metninde isim ve soyisim hakkı ve bunun korunması ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durum o dönemde, Sözleşme'yi kaleme alanların bu hakkı ulusal otoritelerin takdirine bırakmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, yazılı olarak zikredilmemiş olması, isim² hakkının Sözleşme ile korunmadığı anlamına gelmemektedir. Tam tersine günümüzde, isim ve soyisim ulusal hukukun bir sorunu olmaktan çıkarak uluslararası hukukun bir parçası haline gelmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Mahke-

¹ Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 24 § 2 maddesi her çocuğun doğumdan sonra isim alma hakkı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 7 § 1 maddesine göre çocuğun "*doğumdan (...) itibaren bir [soy]isim hakkına, (...) sahip*" olması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı Sözleşmenin 8. maddesi, taraf devletlere çocuğun isim ve soyisim hakkına saygı gösterme ve bu konuda yasaya aykırı olan herhangi bir müdahaleden kaçınma yükümlülüğü yüklemektedir. Son olarak ve daha da önemlisi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nde isim hakkı başlı başına bir maddede düzenlenmiştir. Gerçekten de, Sözleşme'nin 18. maddesine göre herkesin bir isim ve/veya soyisim hakkı olduğu belirtilmiştir.

² Bu çalışmada, isim kavramı geniş anlamıyla, soyismi de kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

me) isim ve soyisim hakkını zengin içtihatlarıyla Sözleşme ile korunan haklar kategorisi içerisine sokmuştur.

Kamu hukuku ve özel hukuk arasında yer edinen isim, hukuksal bir kurum olarak kabul edilmektedir. Çok sayıda faydayı korumaktadır: Bir taraftan bireyi veya birey gruplarını diğerlerinden ayıran özelliği sayesinde sosyal bir faydayı korur, diğer taraftan bağlı bulunulan soyu gösterdiği için ailesel bir faydayı korumaktadır. Bunların yanında, bireysel bir faydayı da korumaktadır, çünkü isim ve soyisim bireyin kimliğinin işaret noktası olarak kabul edilmektedir.³ Bireyde bir aidiyet ve saygı duygusu uyandırır.⁴

Dolayısıyla isim, hukukun bir bireyi diğerlerinden ayırmak için gözönünde bulundurduğu unsurlardan biri olmanın yanında, resmi kayıtlara yazılan ve bireyin kimliğinin kanıtı olan temel bir ögedir. Kaldı ki, Sözleşme organları, ismi, “kimliği belirlemede ve aile bağı oluşturmada bir araç”⁵ olarak kabul etmektedir. Ayrıca isim, şahsın kişiliğinin gelişimine ve ilerlemesine katkı sunmakta ve “insanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır, çünkü isim sayesinde tanımlanabilirler”.⁶ İnsan Hakları Mahkemesi bu konuda vermiş olduğu kararlarda “patronyme” ifadesini kullanarak ismi çok geniş yorumlamaktadır.⁷ Bu kavram sadece ismi değil aynı zamanda soyismi, takma ismi ve göbek ismini de içermektedir. Ayrıca isim hakkı sadece gerçek kişilere ait bir hak değil, tüzel kişiler de aynı şekilde bu haktan faydalanırlar.

Mahkeme önünde ortaya çıkan sorunların başında, Avrupa Hakimî'nin isim ve soyisim hakkına ne kadar önem verdiği gelmek-

³ Pascaline Georin, “La liberté de choix du nom de famille de deux époux”, *RTDH (Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme)*, 1995, s. 57.

⁴ Frédérique Granet-Lambrechts, “Le droit à l'identité”, in *Le droit au respect de la vie privée au sens de la Convention européenne des droits de l'homme*, Haz. Frédéric Sudre, Bruylant, Bruxelles, 2005, s. 193.

⁵ AİHK (Avrupa İnsan Hakları Komisyonu), *Georg Rogl/Allemagne*, 20 Mayıs 1996 tarihli kabul edilebilirlik kararı, no : 28319/95 ; AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi), *Burghartz/İsviçre*, 22 Şubat 1994 tarihli kararı, no: 16213/90, § 24 ; AİHM, *Stjerna/Finlandiya*, 25 Kasım 1994 tarihli kararı, no: 18131/91, § 39. Bu çalışmada, İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin tüm kararları, Mahkeme'nin resmi İnternet sitesinden (www.echr.coe.int) faydalanılarak bulunmuştur.

⁶ Patrice Hilt, *Le couple et la Convention européenne des droits de l'homme*, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, Marseille, 2004, s. 204.

⁷ Örnek olarak, bkz. AİHM, *Stjerna/Finlandiya*, a. g. k., §§ 38-45.

tedir. Avrupa Hakimi bu hakkı sadece özel ve aile yaşamının değil, aynı zamanda ayrımcılık yasağının bir parçası olarak görmektedir. Bu nedenle, birinci bölümde isim hakkının Sözleşme'nin 8. maddesiyle korunması durumu incelenecek(I), ikinci bölümde ise bu hakkın ayrımcılığı yasaklayan 14. madde anlamında nasıl korunduğu üzerinde durulacaktır(II).

I. BÖLÜM: AİLE VE ÖZEL HAYATIN KORUNMASI HAKKININ PARÇASI OLARAK İSİM VE SOYİSİM

Özel yaşam kavramının geniş yorumuyla, Avrupa Hakimi, ismin Sözleşme'nin 8. maddesindeki korumadan faydalandığı sonucuna varmıştır. Sözleşme'yi kaleme alanların bu hakkı açıkça belirtmelerine rağmen, bu sonuca varılması, Mahkeme'nin Sözleşme'yi yorumlama yetkisini aşması anlamına gelip gelmeyeceği sorusu akla gelebilir. Bu konuda, Mahkeme 8. maddenin ismi ve soyismi bireyin şahsi kimliğini koruduğunu çünkü "*kişinin ismi [ve soyismi], başkalarıyla ilişki kurma hakkını da kapsayan özel ve aile hayatının*"⁸ bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında Mahkeme, Sözleşme'nin gelişmeye açık ve dinamik karakterinin (*caractère évolutif et dynamique de la Convention*)⁹ kendisine, isim hakkında olduğu gibi, Sözleşme'nin yazılı metninde olmayan ama toplumun gelişimi ve ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan bazı hakları tanıma yetkisi verdiğini söylemektedir. Kaldı ki, "*Sözleşme, günün koşullarına uygun olarak yorumlanması gereken bir belgedir*".¹⁰ Ayrıca, Sözleşme'nin Giriş bölümünde ifade edilen "*Evrensel Bildiri'de yer alan bazı haklar*" ve "*ilk adımlar*" gibi kavramları da, Sözleşme'yi kaleme alanların tam ve eksiksiz bir hak ve özgürlükler demeti sunma iradelerinin olmadığını göstermektedir. Bu durum, Mahkeme'yi Sözleşme ile isim hakkı arasında bir ilişki kurmaya götürmüştür.

Eski Komisyon, 8. madde anlamında özel ve aile yaşamına saygı hakkının, "*herkesin kendi kişisel gelişimini özgürce yapabilmesi ve tamam-*

⁸ AİHM, Burghartz/İsviçre, a. g. k., § 24.

⁹ AİHM, Mazurek/Fransa, 1 Şubat 2000 tarihli kararı, no: 34406/97, § 30.

¹⁰ AİHM, Tyrer/Birleşik Krallık, 25 Nisan 1978 tarihli kararı, no: 5856/72, § 31.

layabilmesi için gerekli olan alanı koruduğunu” belirtmektedir. Bu madde, “kendi gelişimini yapma ve tamamlama hakkı zorunlu olarak kimlik hakkını (le droit à l’identité) da kapsar ve dolayısıyla isim hakkını da”.¹¹ Mahkeme’ye gelince, isim ve soyisim hakkının 8. maddenin koruması altına girdiğini, çünkü başkalarıyla ilişkiye geçmede ve varolan bir ilişkiyi korumada büyük bir rol oynadığını belirtmektedir. Gerçekten de, Niemietz kararında Mahkeme, ismin, “mesleki yaşamın yanı sıra, insanlarla sosyal, kültürel ve diğer türden ilişkiler kurma ve geliştirme becerisi açısından özel ve aile yaşamlarında da kişiyi tanımladığını[n]”¹² altını çizmektedir.¹³

Anlaşılacağı üzere, Mahkeme isim kavramının hukuksal statüsünü kabul etmektedir. Sözleşme’nin 8. maddesi bağlamında, iki unsurun korumaya değer olduğu sonucuna varmaktadır.¹⁴ Bunlardan birincisi, varolan ismin muhafaza edilmesi hakkı (A) ikincisi ise özgürce isim seçme hakkı (B).

A. Varolan İsim ve Soyismin Korunması Hakkı

İsmin muhafaza edilmesi hakkı iki durumda ortaya çıkmaktadır. Birincisi, ulusal otoritelerin bireylere daha önce varolan ismin muhafaza edilmemesi için yaptığı müdahaleler, ikincisi ise bu otoritelerin bi-

¹¹ AİHK, Burghartz/İsviçre, 21 Ekim 1992 tarihli raporu, no: 16213/90, § 47 ve AİHK, Stjerna/Finlandiya, 8 Temmuz 1993 tarihli raporu, no: 18131/91, § 56.

¹² AİHM, Niemietz/Almanya, 16 Aralık 1992 tarihli kararı, no: 13710/88, § 29.

¹³ İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına paralel olarak, Alman Anayasa Mahkemesi, evlilik soyadı ile ilgili hükümlerin Anayasa’ya aykırılığıyla ilgili olarak yapılan bir başvuruda, ismin korunmasının kişilik haklarının bir parçası olduğunu ifade etmiştir (Françoise Furkel, “L’arrêt de la Cour constitutionnelle de Karlsruhe du 8 mars 1988 et la constitutionnalité des dispositions allemandes sur le nom conjugal”, *Revue internationale de droit comparé*, 1988, s. 856). Bununla birlikte, Avrupa Birliği Adalet Divanı, 30 Mart 1993 tarihli kararında, soyismin birlik hukuku tarafından koruma altına alındığına karar vermiştir (ABAD (Avrupa Birliği Adalet Divanı), *Konstantinidis*, 30 Mart 1993 tarihli kararı, no: C-168/91). Daha yakın bir tarihte, Luxembourg Mahkemesi benzer bir sonuca 2 Ekim 2003 tarihindeki kararında varmıştır (Mathias Audit, “Principe de non-discrimination et transmission du nom de famille en Europe”, note sous l’arrêt Garcia Avello du 2 octobre 2003, *Recueil Dalloz*, 2004, no: 21, s. 1976-1979). İsmin Avrupa Birliği mevzuatında korunması konusunda daha geniş bilgi için bkz., Jean François Flauss, “La protection de l’intégrité du nom par le droit communautaire”, obs. sous l’arrêt de la CJCE du 30 mars 1993, *Konstantinidis*, *RTDH*, 1994, s. 454-469.

¹⁴ Patrice Hilt, *a. g. e.*, s. 205.

reylere yeni bir isim almayı empoze etmesi durumudur. Bu her iki durum da Sözleşme'nin 8. madde anlamında Strasbourg'ta sorunlar çıkarabiliyor.

Birinci durum için en iyi örnek, Burghartz / İsviçre kararıdır. Bu davada, İsviçreli olan başvuru Schnyder, Almanya'da, Alman ve aynı zamanda İsviçre vatandaşı olan Burghartz isimli bir şahıs ile evlenir. Alman yasalarına göre, eşler kadının soyadı olan "Burghartz"ı ortak soyisim olarak alırlar. Erkek eş, buna kendi soyismini de ekleyerek "Schnyder Burghartz" olarak anılmak ister. Ancak, İsviçre otoritelerinin eşlere ortak isim olarak "Schnyder"i kayda geçirmeleri üzerine, başvurucular ailenin ortak ismi olarak "Burghartz"ın, erkek eşin isminin de "Schnyder Burghartz" olarak kabul edilmesini talep ederler. İsviçre Federal Mahkemesi, ailenin ortak ismi olarak "Burghartz"ı kabul eder, ancak erkek eş için "Schnyder Burghartz" soyismini alma talebini, İsviçre kanunlarının sadece bayan eşlerin kendi soyisimleriyle birlikte erkek eşin soyismini alabildikleri gerekçesiyle reddeder.

İnsan Hakları Komisyonu, 19 Şubat 1992 tarihli kararıyla başvurunun kabuledilebilirliğine¹⁵ ve 21 Ekim 1992 tarihli raporuyla da Sözleşme'nin 8. maddesiyle birlikte 14. maddesinin ihlal edildiğine karar verir.¹⁶ Mahkeme önünde ise, bu davada "Avrupa Hakimi"nin çözmeye çalıştığı sorunların başında, Sözleşme'nin 8. maddesinin ismin korunması hakkına uygulanıp uygulanmadığı sorunudur. Bu konuda, Mahkeme, akademik çevrede bu isimle tanınan başvuruçunun soyismini muhafaza edememesini kendi kariyerini etkileyebileceğini gözönünde bulundurarak 8. maddenin uygulanması gerektiği sonucuna varır. Sonuç olarak, Sözleşme'ye uygunluk denetiminden sonra, Mahkeme, Komisyon'un görüşü doğrultusunda, 6 ya karşı 3 oyla 8. maddenin ve 5'e karşı 4 oyla da 14 maddenin ihlal edildiğine karar verir. Strasbourg Hakimi'ne göre başvuruçunun isminin korunması hakkına yapılan müdahalenin demokratik toplumda zorunlu olmadığına ve bu konuda kendisine yapılan farklı muamelenin haklı olmadığına karar verir.

¹⁵ AİHK, Burghartz/İsviçre, 19 Şubat 1992 tarihli kabuledilebilirlik kararı, no: 16213/90.

¹⁶ AİHK, Burghartz/İsviçre, a. g. r., §§ 69-71.

Fransız öğretisi, bu kararın Daire tarafından ve az bir çoğunlukla verilmesinin üzüntü verici olduğunu ifade etmektedir.¹⁷ Her ne kadar bu karar Büyük Daire tarafından oybirliğiyle verilmemiş ise de, 8. maddenin uygulama alanını genişlettiği için çok önemlidir.¹⁸ Mahkeme bu kararda, üç öneride bulunmaktadır: birincisi eşlerin soyisimlerinin korunması gerektiği; ikincisi eşler için ortak bir soyisim seçiminin önemi ve son olarak da, seçilen soyismin eşlerin kendi soyisimlerinden oluşması. Kaldı ki, 27 Eylül 1978 tarihli, özel hukukta cinsiyet ayrımcılığına karşı yasal korumayla ilgili Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin (78) 37F sayılı tavsiye kararında¹⁹ bu üç öneri dile getirilmiştir. Ancak, soyismin eşlerin kendi soyisimlerinden oluşması durumunda hangi soyismin önce geleceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Kadının soyadı mı, yoksa erkeğin mi? Bir de ortak çocuklara hangi ismin verilmesi gerektiği sorusu akla gelmektedir. Hangi ismin önce geleceği konusunda, eşlerin ortak bir soyisim konusunda anlaşmaya varmaları sorunu çözer. Anlaşmazlık durumunda, bu sorun alfabetik sıraya göre önce olan ismin önce geleceğine karar verilebilir. Bu duruma göre eşler arasında seçilen soyismin çocuklara geçeceği kabul edilebilir.

İsmin muhafaza edilmesi konusunda ikinci bir durum, yukarıda belirtildiği gibi, ulusal otoritelerin bireylere kendilerinkinden başka bir isim veya soyismi almayı empoze etmesidir. Bu konuda, Türk hukukunu da ilgilendirmesi bakımından, *Ünal Tekeli / Türkiye*²⁰ kararı çok ilginçtir. Başvurucu, stajyer bir avukat iken evlendikten sonra,

¹⁷ Emmanuel Decaux & Paul Tavernier, "Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *Journal du Droit International*, 1995, s. 749.

¹⁸ Bu kararda azınlıkta kalan Hakimler çoğunluğun görüşünü eleştirmektedirler. Karşı oy yazılarında, çoğunluğun çok az rastlanan bir durum olan söz konusu kararda, özgürce isim seçme hakkını 8. maddenin koruma kapsamına almalarının ve ulusal makamlarının bunu reddetmesinin ayrımcılık olduğuna karar vermelerinin "aşırı" bir yorum olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, varılan sonuç, Mahkeme'yi altından kalkılamaz hale getirecek birçok başvuruya yol açacağını iddia etmektedirler. (Bkz. Hakimler Pettiti ve Valticos'un *Burghartz/İsviçre* kararındaki karşı oy yazıları).

¹⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Özel Hukukta Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Yasal Korumayla ilgili 27 Eylül 1978 tarihli (78) 37F sayılı Tavsiye Kararı (Bu çalışmada, Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Mahkemesi dışındaki organlarına ait tüm belgeler, Konsey'in resmi İnternet adresinden (www.coe.int) faydalanılarak bulunmuştur).

²⁰ AİHM, *Ünal Tekeli/Türkiye*, 16 Kasım 2004 tarihli kararı, no: 29865/96.

eski Medeni Kanun'un 153. maddesine dayanarak soyadını değiştirmek zorunda kalmasından ve bu durumun sonraki mesleki yaşantısını olumsuz etkilemesinden şikayet etmektedir. Ayrıca, başvuru, Türkiye'de evli kadınların evlendikten sonra kızlık soyadlarını yalnız, yani erkeğin soyadını almadan, kullanamadıklarını, buna karşın evli erkeklerin evlenmeden önceki soyadlarını kullanabildiklerini ve bu durumun, 14. madde anlamında cinsiyete dayalı bir ayrımcılık teşkil ettiğini öne sürmüştür. Mahkeme, *Burghartz* kararına atıfta bulunarak, ulusal makamların şahısları yeni bir isim almaya zorlayamayacağını belirtmiş ve bu nedenle 8. ve 14. maddenin Türkiye tarafından ihlal edildiği sonucuna varmıştır.²¹

Burghartz ve *Ünal Tekeli* kararlarından şu sonucu çıkarabiliriz: bireylere daha önce varolan isim ve soyisimlerini korumayı yasaklayan ve onlara yeni isim veya soyisim almayı empoze eden iç hukukun yasal düzenlemeleri Sözleşme ile uyumlu değildir.²² Mahkeme, bu durumu *Daróczy / Macaristan* kararında açıkça ifade etmiştir: “herhangi bir haklı neden olmadan, bir şahsı bir ismi almaya veya bir ismi değiştirme-

²¹ Hatırlanacağı üzere, Medeni Kanun'un 153. maddesinin Anayasa'da belirtilen eşitlik ilkesine aykırı olduğu savıyla, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi, konuyu Anayasa Mahkemesi'nin önüne getirmiştir. Yüksek Mahkeme, 29 Eylül 1998 tarihli oyçokluğuyla almış olduğu kararda, Medeni Kanunun bu hükmünün Anayasa'nın 10. 12 ve 17. maddelerine aykırı olmadığı sonucuna varmıştır. Bu kararda, muhalif kalan dönemin Anayasa Mahkemesi Başkanı ve iki üyesinin karşı oy yazıları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Ünal Tekeli/Türkiye* kararında belirtilen gerekçelere yakınlığı dikkat çekmektedir (E. 1997/61, K. 1998/59, 29 Eylül 1998 tarihli kararı, RG, 15.11.2002, S.24937). Türk doktrini, aynı konunun şu anda Anayasa Mahkemesi önüne gelmesi durumunda sonucun tamamen farklı olacağını düşünmektedir, çünkü o dönemde Anayasa'nın 10. maddesinde kadın ve erkek eşitliğini güvence altına alan bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak, 5170 sayılı Kanun'la eşler arasındaki eşitlik Anayasa'nın bu hükmüne eklenmiştir (Nuray Ekşi, *Vatandaşlık Hukukumuzda Türkçe Olmayan Ad ve Soyadı Meselesi*, Beta, İstanbul 2008, s. 48 ve 49). Bunun yanında, o dönemde İnsan Hakları Mahkemesi *Ünal Tekeli* davasını daha karara bağlamamıştı. Anayasa Mahkemesi sözkonusu hükmün önüne yeniden gelmesi durumunda, Strasbourg Mahkemesi'nin bu kararını gözönünde bulunduracağı konusunda şüphe yoktur.

²² İsviçre Medeni Kanunu'nun 160. maddesi 1 Temmuz 1994 tarihinde değiştirilmiş ve İsviçre iç hukuku bu konuda Sözleşme ile uyumlu hale getirilmiştir (Partice Hilt, *a. g. e.*, s. 206).

ye mecbur kılmak bireyin kişisel gelişimini ve kişiliğini koruyan 8. maddenin amacına uygun değildir".²³

Ünal Tekeli davasında Mahkeme'nin vardığı sonuç önceden öngörülüyordu, çünkü Türk hukuku açıkça kadına, erkekten farklı olarak, evlilikten sonra kocanın soyadını almaya mecbur kılıyordu. Ayrıca, 14. madde anlamında, kadın ile erkek arasında objektif olmayan bu ayrımı haklı gösterecek hiçbir neden bulunmamaktaydı.²⁴ Bu davada, Mahkeme "geleneksel kocanın soyadına dayalı aile ismi sisteminden, evli çiftlerin kendi soyadlarını kullanabilmelerine ya da özgürce ortak bir aile ismi seçmelerine izin veren başka bir sisteme geçişin doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulması konusunda yaratacağı sorunların önemini göz ardı" etmemekle, "toplumdan makul bir şekilde, bireylerin seçtikleri isme göre, saygınlık ve itibarla yaşamalarını sağlamak için bir miktar sıkıntı çekmesini beklemek"²⁵ gerektiğini ifade etmiştir.

Ünal Tekeli davasında çarpıcı olan bir başka konu, Mahkeme'nin, üye ülkeler arasında Türkiye'nin kendisini kadın ve erkeklerin aile içerisinde eşit haklara sahip olmasını sağlama yönündeki genel eğilimin dışında bir konumda olduğunun altını çizmesidir. Ayrıca Türkiye'de aile birliğinin erkeğin ismi ile yansıtılması geleneğinin "erkeğin aile içerisinde sahip olduğu birincil ve kadının sahip olduğu ikincil rollerden kaynaklandığı açıktır". Bu bağlamda, Mahkeme, Burghartz kararına atıfta bulunarak aile birliğinin, "aile soyadı olarak erkeğin soyadının kabul edilmesiy-le yansıtılabileceği gibi kadının soyadının ya da çift tarafından seçilen ortak bir soyadın kabul edilmesiy-le" yansıtılabileceğini belirtmektedir. Ünal Tekeli kararında Türkiye'ye yöneltilen bir başka eleştiri ise, her ne kadar 2001 yılında yapılan reformların amacı ailenin temsilinde, ekonomik etkinliklerde ve aileyi ve çocukları etkileyen kararların alınmasında kadını erkekle eşit bir konuma getirmek ise de 2001 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanunu'nda,²⁶ evlilikten sonraki aile ismine

²³ AİHM, Daróczy/Macaristan, 1 Temmuz 2008 tarihli kararı, no: 44378/05, § 32. Bu davada, başvuru elli yıl önce kocasıyla evliliğinden sonra almış olduğu ve bu süre içinde kullandığı soyadının ilgili makamlar tarafından değiştirilmesine ilişkindir. Mahkeme bu davada, Macar makamlarının Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal ettikleri sonucuna varmıştır.

²⁴ Frédéricque Granet-Lambrechts, a. g. e., s. 202-203.

²⁵ AİHM, Ünal Tekeli/Türkiye, a. g. k., § 67.

²⁶ Gerçekten de, Yeni Medeni Kanunu'nun 187. maddesi, kadının evlilikle kocasının

yönelik, kadınları kocalarının ismini almaya zorlayan hükümlerin de-
ğişmeden kaldığıdır.²⁷

Buna karşın, Fransız Medeni Kanunu'nda, eşler evlilik süresi içe-
risinde istedikleri isimleri kullanabilirler. Bu, kadının soyismi olabile-
ceği gibi her iki eşin soyisimlerinin karışımından da oluşabilir. Ayrıca,
kanuna göre, evlenme eşlerden birine diğerinin soyismini almayı veya
soyismini değiştirmeyi zorunlu kılmamaktadır, çünkü varolan soyi-
sim şahsın kişiliğinin bir parçası ve bunun korunması da özel ve aile
hayatının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu konuda 20 Mart
1985 tarihli evlilik cüzdanına dair tüzük ile 26 Haziran 1986 tarihli ba-
kanlık genelgesi, evlilik kurumunun eşlerin isimleri üzerinde herhan-
gi bir etkisinin olmadığını ve eşlerin isimlerini doğrudan doğruya de-
ğiştiremeyeceğini belirtmektedir. Ama evlilikten sonra, eşlerin istemesi
halinde, eşlerden biri diğerinin soyismini alabilmektedir.²⁸ Ancak,
eşler arasında soyisimlerin korunması konusunda öngörülen bu eşit-
lik çok biçimsel görünmektedir, çünkü evli bir erkeğin eşinin soyismi-
ni taşıması veya her iki soyismin birleşiminden oluşan soyismi alma-
sı çok nadir rastlanan bir durumdur. Buna karşın, genelde evli kadın-
lar, erkeğin soyadını veya kendi isimleriyle birlikte eşlerinin soyadla-
rını kullanmayı tercih etmektedirler.²⁹

Fransız Medeni Kanunu'nun 264. maddesine göre, eşler boşanma-
dan sonra evlilikle kazanmış oldukları soyisimlerini kaybederler. An-
cak, diğer eşin izni ile veya ismin korunması için özel bir fayda olma-
sı durumunda hakimin kararıyla, eşler evlilikle elde etmiş oldukları
isimlerini koruyabilirler. Ayrılma durumunda ise, Kanunun 300. mad-
desinde, ayrılan eşlerin evlilikle elde etmiş oldukları soyisimleri koru-
yacaklarını ancak ayrılığa karar veren hakimin kararıyla ilgili soyis-
min kullanılmasının yasaklanabileceği belirtilmiştir.

soyadını alacağını, ancak talebi halinde erkek eşin soyadı önüne kızlık soyadını so-
yadını alabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, Türk hukukunun Sözleşme ile
uyumsuzluğu halen devam etmektedir.

²⁷ AİHM, Ünal Tekeli/Türkiye, a. g. k., §§§ 62, 63 ve 64.

²⁸ Patrice Hilt, a. g. e., s. 214.

²⁹ Marie-Christine Meyzeaud-Garaud, "La législation turque relative au nom porté
par les époux viole la Convention européenne des droits de l'homme : quels ensei-
gnements pour le droit français", *Revue Juridique Personnes & Famille*, no: 2, 2005, s.
15.

Türk hukukuna gelince, Yeni Medeni Kanun'un 173. maddesine göre, boşanma durumunda kadının, evlenme ile kazandığı soyadını koruyamayacağını ve evlenmeden önceki soyadını alacağını ifade etmektedir. Ancak bu maddenin ikinci fıkrasına göre kadın, eğer boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğunu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceğini ispatlarsa, talebi üzerine hakim, kadına kocasının soyadını taşımasına izin verilebileceğini belirtmektedir. Görüleceği gibi, Fransız hukukundan farklı olarak evlilikle elde edilen soyadının evlilik sonrasında kullanılması erkek eşin rızasına bağlı değildir.

Bireyler, doğduklarında kendi isim ve soyisimlerini seçme imkanları bulunmamaktadır. Ancak, babalarından kendilerine geçen soyisimleri ve anne-babalar tarafından kendilerine verilen isimleri yasalarda belirtilen şartlarda değiştirme imkanları vardır. Sözleşme hukuku bağlamında, isim değiştirmenin bir insan hakkı olup olmadığı ve eğer bir insan hakkı olarak kabul ediliyorsa, Sözleşme ile korunan bir hak olup olmadığı sorunu ortaya çıkmaktadır.

B. İsim ve Soyismi Özgürce Seçme Hakkı

Fransız Medeni Kanunu'nun 61. maddesine göre haklı bir nedeni olan herkesin ismini değiştirme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Türk hukukunda ise, benzer hüküm Medeni Kanun'un 27. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre ismin değiştirilmesinin ancak haklı sebeplere dayanılarak hakimden istenebileceği belirtilmiştir.

Sözleşme hukukuna gelince, Strasbourg Hakimi, her ne kadar Sözleşme metninde açıkça belirtilmemişse de isim ve soyisim değiştirme hakkının "*civil bir hak*" olduğuna ve dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesinin bu tür davalara uygulanması gerektiğine karar vermiştir.³⁰ Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında ise, isim/soyisim seçme hakkı ile verilen ismin/soyismin değiştirilmesinin, bu madde ile korunan "*özel yaşam*"³¹ kavramının bir parçası olduğuna karar vermiştir. İsim seçme

³⁰ AİHM, Mustafa/Fransa, 17 Haziran 2003 tarihli kararı, no: 63056/00, § 14.

³¹ İnsan Hakları Mahkemesi, "özel yaşam" kavramını tanımlamanın gereksiz ve imkansız olduğuna karar vermiştir (AİHM, Niemietz/Almanya, a. g. k., § 29). Daha sonraki birçok kararında, bu kavramın çok geniş olduğunu ve açıkça

hakkı konusuna en iyi örnek, *Johanson / Finlandiya* kararıdır. Bu davada, başvuru olan anne-babalar yeni doğan çocuklarına “*Axl Mick*” ismini koymak isterler. Bu talebin nüfus dairesi tarafından reddedilmesi üzerine idare mahkemesine başvururlar. Ancak, seçilen isim Finlandiya İsim Kanunu’na (*Names Akt*) uygun olmadığı için açılan davanın reddine karar verilir. Avrupa Hakimi, çocuğu, gülünç, hayatının ilerleyen dönemlerinde zor duruma düşüren isimlerden korumanın genel bir fayda olduğunu ifade etmiştir. Sözkonusu davada, çocuğa aile çevresinde bu isimle hitap edildiğini, bu ismin Finlandiya’da kullanılan “*Alf*”, “*Ulf*” gibi isimlerden çok farklı olmadığını, çocuğu komik duruma düşürmediğini ve kişiliği üzerinde olumsuz bir sonuç doğurma niteliği olmadığını ifade etmiştir. Kaldı ki, Mahkeme, “*Axl*” isminin yeni olmadığını ve daha önce aynı ülkede başkaları tarafından kullanıldığını tespit etmiştir.

Mahkeme, *Stjerna / Finlandiya* kararında ise soyisim değişikliği konusuna eğilmiştir. Bu davada, başvuru ilgili makamlardan “*Stjerna*” olan soyisminin “*Tawaststjerna*” olarak değiştirilmesini istemektedir. Bir taraftan bu ismin ataları tarafından kullanıldığını ve diğer taraftan ise “*Stjerna*” isminin sosyal yaşamda sorun çıkardığını iddia etmektedir. Bu talebinin reddedilmesi üzerine, başvuru idari yargı makamlarına başvurur, ancak bir sonuç alamaz. Mahkeme önünde ise, 8 ve 14. maddeyi öne sürerek, soyisim değiştirme talebinin reddedilmesinin özel yaşam hakkının ihlal edildiğini öne sürmektedir.

Komisyon, başvurunun kabuledilebilirliğine karar verdikten sonra,³² 8 Temmuz 1993 tarihli raporunda Sözleşme’nin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.³³ Mahkeme ise, soyismin bireyleri diğerlerin-

tanımlanamayacağını ifade etmektedir (Bir çok karar arasından, bkz. AİHM, P.G. ve J.H./Birleşik Krallık, 25 Eylül 2001 tarihli kararı, no: 44787/98, § 56 ; AİHM, K.A. ve A.D./Belçika, 17 Şubat 2005 tarihli kararı, no: 42758/98 ve no: 45558/99, § 79 ; AİHM, S ve Marper/Birleşik Krallık, 4 Aralık 2008 tarihli kararı, no: 30562/04 et no: 30566/04, § 66; AİHM, Karov/Bulgaristan, 16 Kasım 2008 tarihli kararı, no: 45964/99, § 85). Mahkeme’nin “özel yaşam” kavramının tanımını yapmaktan çekinmesi, öncelikle toplumsal yaşamın ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte genişleyen ve dinamik özellik arzeden bu kavrama şimdiden sınır getirmemek ve ileride çözeceği davalarda bu konuda kendisine geniş bir takdir yetkisi ve hareket alanı sağlamak istemesi olarak açıklanabilir.

³² AİHK, *Stjerna/Finlandiya*, a. g. k.

³³ AİHK, *Stjerna/Finlandiya*, a. g. r., §§ 71 et 79.

den ayırt etmek ve bir aileye bağlılıklarını ifade etmek için kullanılan bir araç olduğunu belirttikten sonra, isim değişikliği hakkına yapılan müdahalenin bir kamu faydası için yapılması gerektiğinin altını çizmektedir.³⁴ Bireylerin isimlerini değiştirmek için birçok nedenleri olduğunu ancak bu yöndeki taleplerinin reddedilmesinin özel ve aile hayatı hakkına müdahale arzemediğini ifade etmektedir. Avrupa Hakimi, sözkonusu davada, 8. maddenin isim değişikliği hakkına uygulandığını kabul etmekle birlikte, bu konuda Sözleşme'ye taraf devletler arasında, hangi şartlarda isim değişikliği yoluna gidilebileceği konusunda bir "konsensüs" olmadığından, devletlere tanınan takdir yetkisinin (*marge d'appréciation*) geniş olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, başvurucunun 8. maddesinde belirtilen hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Gerekçe olarak, Mahkeme, eski Komisyon'un argümanlarına dayanmıştır. Başvurucunun kullandığı ismin yaratmış olduğu üzüntü ve sıkıntının yeterli yoğunlukta ve çok önemli olmadığını, çünkü Avrupa'da dil ve kültürlerin çeşitliliğinden dolayı isimlerin yazım ve telaffuzunda zorlukların sık yaşandığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, Avrupa Hakimi'nin gözünde, bu argüman, -telaffuz zorluğu- başlı başına çok ikna edici görünmemektedir. Ayrıca, Mahkeme, başvurucu ile kullanmak istediği soyisme bağlılığının çok uzak olduğunu tespit etmiştir. "*Tawaststjerna*" soyisminin en son ikiyüzyıl önce ölen bir dedesi tarafından kullanıldığını ve her ne kadar başvurucunun bu soyisme kişisel bir bağlılığı olsa da uzun süre önce kullanılan bu soyisim ile özel ve aile yaşamı arasında kurulmak istenen ilişkiye çok fazla bir önem atfedilemeyeceğini belirtmiştir.

Mahkeme'nin bu pozisyonunu, *Gisele Halimi / France*³⁵ kararında tekrar etmiştir. Bu davada sözkonusu olan, başvurucunun ayrıldıktan sonra eski eşine ait soyismi kullanmaya devam etmek istemesidir. İş ortamında, eski eşinin soyismiyle tanındığını iddia eden başvurucu, kendi soyismini değiştirip eski eşine ait soysimini almak istemektedir. Mahkeme, başvurucunun, profesyonel hayatta bu soyismi kullanmaya devam ettiğini ancak özel yaşamında üçüncü kişilerin hakları-

³⁴ AİHM, *Stjerna/Finlandiya*, a. g. k., § 37.

³⁵ AİHM, *Gisèle Taieb dite Halimi/Fransa*, 20 Mart 2001 tarihli kabuledilemezlik kararı, no: 50619/99.

nın korunması açısından bu ismi kullanmasının mümkün olmadığını ifade ederek başvurunun kabuledilemez olduğu sonucuna varmıştır.

İsim ve soyisim hakkının korunması ile ilgili kararların incelenmesinden Mahkeme'nin isim ve soyisim değişikliği konusunda bazı kriterleri gözettiği sonucunu çıkarabiliriz. Öncelikle, değiştirme nedeninin çok ciddi ve belli bir derecede veya yoğunlukta olması; ayrıca bu nedenin mantıklı ve ikna edici olması ve son olarak değiştirme taleplerinin ulusal makamlar tarafından reddedilmesi gerekmektedir. Bunların yanında, Mahkeme, devletlerin takdir yetkilerinin bu konuda geniş olduğunun da gözönünde bulundurulması gereken bir durum olduğunu belirtir.

Ancak, soyisim değişikliği konusunda Mahkeme, her zaman bu kriterleri uygulama zorunluluğu hissetmemiştir. *Znamenskaya / Rusya* kararında, başvurucu ölü doğan çocuğuna verilen eski eşinin soyadının değiştirilmesini istemektedir. Başvurucu, çocuğun babasının, eski eşi değil, M. G. isimli başka bir şahıs olduğunu ve uzun süreden beri kendisiyle evlilik dışı bir ilişki yaşadığını ifade etmiştir. Ayrıca, her ne kadar M. G. çocuğun doğumundan bir kaç ay sonra ölmüşse de ikisi arasında bir soybağı ilişkisi kurulması ve çocuğun onun ismini alması gerektiğini belirtmiştir. Başvurucu, çocuğun mezarına eski eşinin isminin yazılmasına da karşı çıkmış ve bu nedenle mezar taşının boş bırakılmasına karar verilmiştir. Ancak çocuğun isminin değiştirilmesi talebi ulusal mahkemelerce embriyonun sivil haklara sahip olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Bu davada Mahkeme, başvurunun embriyoyu uzun süre karında taşıdığını, kendisi ile arasında güçlü bir bağ olduğunu, bu nedenle ona istediği soyismi verme isteminin kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir. Soyisim yoluyla, embriyon ve kendisi arasında soybağı oluşturulmasının Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında başvurunun özel yaşamını ilgilendirmektedir. Kaldı ki, taraflar başvuru ile M. G. arasında bir evlilik dışı ilişki olduğunu ve embriyonun bu ilişkinin bir sonucu olduğu savına karşı çıkmamışlardır. Ulusal yargı organları, başvurunun talebini reddederlerken mevcut durumu korumak için geçerli ve ikna edici hiç bir neden öne sürmemişlerdir. Ayrıca, savunmacı devlet, iç hukuk mahkemelerinin davayı, başvurunun medeni hakları bakımından çözmesi yerine, embriyonun hakları

bakımından inceleyerek hataya düştüklerini kabul etmiştir. Bunun yanında, başvuruçunun mevcut aile hukuku hükümlerine göre talebinin iç hukukta kabul edilmesi gerekirken aksine karar verilmiştir. Bu nedenlerle, Mahkeme, 4 e karşı 3 oyla, 8. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

İsim değişikliği konusunda Türkiye'yi ilgilendirmesi bakımından *Kemal Taşkın ve diğerleri*³⁶ kararı çok ilginçtir. Yakın tarihte karara bağlanan bu dava, başvuruçuların Türkçe olan isimlerinin Türk alfabesinde olmayan Kürtçe karakterler içeren isimlerle değiştirilmesi taleplerine ilişkindir. Kürt kökenli olan başvuruçular, ulusal yargı organlarına başvurarak isimlerinin Kürtçe olan "*Dilxwaz*", "*Xoşewist*", "*Berxwedan*", "*Ciwan*", "*Xweşbin*" ve "*Bawer*" olarak değiştirilmesini istemişlerdir. Ancak, ilgili asliye hukuk mahkemeleri sözkonusu isimlerin, "*q*", "*w*" ve "*x*" gibi Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanunu'nda bulunmayan, yani Türkçe olmayan harfleri içermesinden dolayı bu taleplerini reddetmiştir. Buna karşın, "*Bawer*" isminin, "*Baver*" olarak kaydedilmesine karar verilmiştir. Başvuruçular, Sözleşme'nin 8; maddesinin ihlal edildiğinden bahisle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuşlardır.

Mahkeme bu davada, talep edilen isimlerin nüfus kayıtlarına kaydedilmemesini başvuruçuların özel hayatlarına bir müdahale olduğunu, bu müdahalenin yasa ile öngörülmüş olduğunu ve meşru bir amaçla yönelik olduğunu kabul etmiştir. İsim hakkı ile ilgili diğer tüm davalarda olduğu gibi, bu davada da asıl çözümlenmesi gereken sorunun, bu müdahalenin demokratik toplumda gerekli olup olmadığı konusudur. Bu konuda Avrupa Hakimi, 1990'lı yıllarda Kürtçe kökenli isimlerin 1587 sayılı Kanunu'nun 16. maddesine dayanılarak yasaklandığının altını çizmiştir. Ancak bu hüküm, 4929 sayılı Kanunu ile değiştirilmesinden sonra, 29 Nisan 2006 tarihinde 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile yürürlükten kaldırıldığını gözlemlemiştir. Ayrıca, Kürtçe kökenli isimlerin iç hukukta artık yasak olmadığını ve Kürt kökenli vatandaşların Türk alfabesindeki karakterlere bağlı kalmaları

³⁶ AİHM, *Kemal Taşkın ve diğerleri/Türkiye*, 2 Şubat 2010 tarihli kararı, no: 30206/04, no: 37038/04, no: 43681/04, no: 45376/04, no: 12881/05, no: 28697/05, no: 32797/05 et no: 45609/05.

durumunda Kürtçe isimler takabileceklerini belirtmiştir.³⁷ Bu konuda, Yargıtay Genel Kurulu'nun "Mizgin" ismi ile ilgili verdiği 1 Mart 2000 tarihli prensip kararına da atıfta bulunmuştur.³⁸

Mahkeme, bu davada, bazı başvuruçuların kullanmak istedikleri Kürtçe isimlerin Türkçe karakterler ile kullanılmasının olumsuz ve incitici sonuçlar doğurduğu konusunda beyanda bulunmadıklarını belirtmiştir. Sadece bir kısım başvuruçular, "Civan" ve "Xweşbin" ile ilgili olarak, bu isimlerin "Civan" ve "Heşbin" olarak değiştirilerek kullanılması durumunda, isimlerin ya hiçbir anlama gelmediğini veya başka bir anlama geldiğini savunmuşlardır. Bu konuda Mahkeme, bu başvuruçuların Kürtçe isim alma hakları olduğunu belirttikten sonra, "Civan", "Xweşbin" isimlerinin Türkçe alfabe kurallarına göre yazılmalarının bu isimleri gülünç veya kaba bir hale sokmadığının altını çizmiştir. Strasbourg Hakimi, İsimlerin Nüfus Kütüklerine Yazılmasına Dair 14 No.lu Sözleşme'ye göre, ulusal alfabede olmayan bir harf ile yazılan isimle karşılaştırılması durumunda, en iyi metodun o ülkenin alfabesindeki harflere sadık kalınarak, o ismin mümkün olduğu kadar, orjinal dilindeki telafuzunun yazılması (*transposition phonétique*) olduğunu belirtir. Ancak sözkonusu davada, "Bawer" ismi dışında, başvuruçular bu yöntemle başvurmamışlardır. "Bawer" isminde ise, ilgili başvuruçunun "v" harfine karşı çıkmakla yetindiğini ve "w" harfinin "v" ile değiştirilmesinin kendisi için incitici ve negatif bir sonuç doğurduğunu iddia etmemiştir.

Mahkeme, yukarıda belirtilen Kürtçe isimlerin, Türkçe alfabede belirtilen harflerle yazılmasının isimler için, fonetikselsel bir problem yarattığını kabul etmektedir. Ancak, bu sorunun diğer dillerde de var olduğunu, bunların çözümünde ulusal unsurların çok güçlü olduğunu ve ulusal dile uygun yapılan çözüm konusunda üye ülkeler arasında bir konsensüs olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca *Kemal Taşkın ve diğerleri* davasında, İnsan Hakları Mahkemesi'nin çözmeye çalıştığı bir başka sorun ise yabancı bir ül-

³⁷ A. g. k., §§ 26-29 ve § 61.

³⁸ HGK, 18-127 E, 154 K ve 1.3.2000 tarihli kararı. Bu karardan önce, "Rojda" kararı olarak bilinen kararda Yargıtay, aynı sonuca varmıştı (18. HD, 1994/7386 E, 1994/8560 K ve 21 Haziran 1994 tarihli kararı) (Yargıtay'ın bu çalışmadan kullanılan kararları www.kazanci.com sitesinden faydalanılarak bulunmuştur).

kede tutulan ve Türkçe dışında yabancı karakterler taşıyan bir ismin veya soyismin Türkiye'deki nüfus kayıtlarına aynen kaydedilmesi, ancak buna karşın Türkiye'de doğan bir Türk vatandaşının aynı nitelikteki bir ismi nüfus kütüklerine kaydedemeyeceği sorundur. Bu konuda, İnsan Hakları Mahkemesi, bu sorunun ülkeler arasında imzalanan ve bir ülkenin nüfus kayıtlarının diğer bir ülkedeki kayıtlara olduğu şekilde yazılmasını öngören uluslararası sözleşmelere dayandığını belirtmiştir.³⁹

Kemal Taşkın ve diğerleri davasından şu sonuçları çıkarabiliriz. Öncelikle İnsan Hakları Mahkemesi, prensip olarak, Kürtçe isim takmanın serbest olduğunun ve olması gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak Kürtçe isim takma özgürlüğünün bir sınırı olduğunu ve bu sınırın, Türkçe alfabede kullanılan harflerin kullanılması olduğunu belirtmektedir. Ancak, bu karar iki yönüyle eleştirilebilir. Öncelikle, ülkeler arasında imzalanan sözleşmeler dikkate alınarak, yabancıların isimlerinin nüfus kütüklerine hiçbir değişiklik olmadan, olduğu gibi kaydedildiğini gözden uzak tutmamak gerekmektedir.⁴⁰ Demek ki, resmi kütüklere Türkçe dilinde olmayan yabancı karakterler yazılabiliyor. Macar hakimnin ayrık oy yazısında belirttiği gibi, yabancılara tanınan bu hakkın ülkenin kendi vatandaşlarına da uygulanması gerekirdi. Bu konuda, Kürt kökenli Türk vatandaşların, yabancılara oranla bir ayrımcılığa maruz kaldıkları açıktır. Mahkeme'ye göre, bu ayrımcılık nesnel ve makul bir nedene dayandığından Sözleşme'nin 14. maddesine aykırı değildir.

İkinci olarak, kanaatimizce, Mahkeme, burada konuyu resmi alfabede bulunmayan harflerin yazılması sorunundan çok, Türkiye'de

³⁹ AİHM, *Kemal Taşkın ve diğerleri/Türkiye*, a. g. k., §§ 68-71.

⁴⁰ Yabancıların Türk alfabesinde olmayan isimlerini Türkiye'deki nüfus kayıtlarına yazdırabilmeleri her zaman mümkün olmayabiliyor. Bu konuda, Yargıtay'ın 7 Mart 2006 tarihli kararı çok çarpıcıdır. Bu davada, İngiliz olan davacının, Türk vatandaşlığını aldıktan sonra "Wendy Phyllis" ismi, nüfus kayıtlarına "Vendi Filiz" olarak yazılmıştır. Bu durumun resmi işlemlerde karışıklığa neden olduğundan bahisle, isminin orjinal halinin kayıtlara geçmesi için dava açmıştır. İlk derece mahkemesi bu talebi kabul etmiştir. Ancak, Yargıtay, 1353 sayılı Kanun'un hükümlerini dikkate alarak, davacının isminin Türkçe alfabesinde olmayan "w" harfini içermesinden dolayı verilen kararı bozmuştur. Böylece, davacı asıl ismi olan "Wendy Phyllis" yerine nüfus kayıtlarında "Vendi Filiz" olarak kalmıştır (2. HD, 2005/1153 E, 2006/1822 K ve 7 Mart 2006 tarihli kararı).

yaygın konuşulan diller açısından bakması gerekirdi. Kaldı ki sözkonusu olan, onbeş milyon civarında, belki de üzerinde, insanın konuştuğu ve uzun süre gerek mevzuatta ve gerekse pratikte yasaklanan bir dilin resmi kayıtlara yazılamaması sorunudur. Bu çerçevede, Mahkeme, Kürtçe seslerin önemli bir kısmının Türkçe karakterlerle ifade edilemediğini ve bu sorunun Kürtçe'nin resmi kayıtlarda kullanılması konusunda en büyük engel olduğunu belirtmektedir. Kürtçe dilbilgisi kurallarının Türkçe'deki seslere göre yeniden uyarlanması dilbilimi açısından mümkün olmadığına göre, nüfus kayıtlarına isimlerin Türkçe yazılışlarının yanında Kürtçe yazılışlarının da yazılması daha uygun bir çözüm gibi görünmektedir. Son olarak, Mahkeme'nin kararı her ne kadar isim hakkı konusundaki içtihatlarla çok uzak görünmüyorsa da,⁴¹ 8. maddeyi ilgilendiren, özellikle son dönemlerde çıkan ve etnik kimlik hakkını tanıyan kararları ile uyumlu olmadığı kanaatindeyiz.⁴²

Mahkeme, devlet otoritelerinin isim/soyisim hakkına müdahale etmenin Sözleşme'nin sadece özel ve aile yaşamını koruyan 8. maddenin değil aynı zamanda ayrımcılığı yasaklayan 14. maddenin de ihlali sonucunu da doğurabileceğinin altını çizer.

II. BÖLÜM: AYRIMCILIK YASAĞI İLKESİNİN PARÇASI OLARAK İSİM VE SOYİSİM

Mahkeme içtihatlarına göre her türlü ayrımcılık veya farklı muamele Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlalini doğurmaz. Eşdeğer ya da benzer bir konumdaki başka insanlara imtiyazlı muamele yapıldığının ve bu muamelenin ayrımcılık teşkil ettiğinin kanıtlanması gereklidir. Ayrıca, nesnel ve makul bir nedenin bulunması, yapılan ayrımcılığı veya farklı muameleyi Sözleşme'ye uygun hale getirir. Böyle bir nedenin varlığı demokratik toplumlarda normalde geçerli olan ilkelere göre değerlendirilir. Sözleşme'nin belirlediği bir hakkın kullanımındaki farklı bir muamelenin meşru bir amacı olması da yeterli değildir,

⁴¹ Bkz. AİHM, Mentzen alias Mencena/Lettonya, 7 Aralık 2004 tarihli kabuledilemezlik kararı, no: 71074/01.

⁴² AİHM, Ciubotaru/Moldavya, 27 Nisan 2010 tarihli kararı, no: 27138/04.

“kullanılan yöntem ile gerçekleştirilmesi istenilen amaç arasında makul bir orantısızlık olması” ve bu bağın da kanıtlanması zorunludur.⁴³

Bilindiği üzere, otonom ve bağımsız olmama özelliğinden dolayı, Sözleşme'nin 14. maddesi tek başına öne sürülemezdir.⁴⁴ Bu hüküm, diğer Sözleşme'de belirtilen bağımsız maddeler tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin kullanılmasında ayrımcılığa karşı bir koruma sağlar. Bu nedenle, isim hakkı ile ilgili davalarda, ayrımcılık yasağı ilkesi 8. madde ile birlikte incelenmektedir.

Mahkeme, ulusal makamlardan sadece başvuruçunun isim/soyisim hakkına müdahale etmekten sakınmasını değil, aynı zamanda bu hakkın kullanılması için gerekli tedbirleri almaları gerektiğini belirtir. Başka bir deyişle, devletlerin bu konuda pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır (A). Buna karşın, devletlerin takdir yetkilerinin geniş olduğu da unutulmaması gereken bir başka konudur (B).

A. İsim ve Soyisim Hakkı Konusunda Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri

Stjerna ve *Burghartz* kararlarında, Mahkeme, taraf devletlerden varolan ismin korunmasını ve bazı durumlarda nesep bağıını değiştirmeden ismin değiştirilmesini istemektedir.⁴⁵ Bu konuda onlara pozitif bir yükümlülük yüklemektedir. Genel olarak, pozitif yükümlülük (*obligation positive*), Mahkeme içtihatlarında, Belçika dil davasında⁴⁶ ortaya çıkmış ve *X ve Y/Hollanda* kararından itibaren de çok sık kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁷ Ancak, pozitif yükümlülük kavramı temelini 9 Kasım 1979 tarihli *Airey / İrlanda*⁴⁸ kararında bulmaktadır. Bu karar-

⁴³ AİHM, *Stjerna/Finlandiya*, a. g. k., § 48.

⁴⁴ Buna karşın, Türkiye'nin de imzaladığı ama halen onaylamadığı 12 sayılı Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle birlikte her türlü ayrımcılık yasağı ile ilgili şikayet başlı başına, yani Sözleşme ile korunan diğer hak ve özgürlüklerden bağımsız olarak, Mahkeme önünde dile getirilebilecek.

⁴⁵ Frédéric Sudre, “Droit de la Convention européenne des droits de l’homme”, *Juris-classeur périodique-Semaine juridique*, 1995, I, no: 3823, s. 89.

⁴⁶ AİHM, Belçikada Eğitim Dili Davası/Belçika (asıl), 23 Temmuz 1968 tarihli kararı, nos 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64.

⁴⁷ AİHM, *X ve Y/Hollanda*, 26 Mart 1985 tarihli kararı, no: 8978/80.

⁴⁸ AİHM, *Airey/İrlanda*, 9 Ekim 1979 tarihli kararı, no: 6289/73. Bu konuda bkz. Fré-

da Mahkeme, pozitif yükümlülüğünün ayrımcılık yasağı ile birlikte özel ve aile yaşamına saygı hakkının gerçek ve etkin bir kullanımı için devletlerden sadece her türlü müdahaleden kaçınmasını değil aynı zamanda gerekli pozitif tedbirleri de alması gerektiği anlamına geldiğini belirtmiştir.⁴⁹

Mahkeme'nin de kabul ettiği üzere 8. madde anlamında her ne kadar prensipler birbirinden farklı olsa da pozitif yükümlülük ile negatif yükümlülük arasındaki sınır çok belirli değildir. Her iki durumda birbirleriyle çatışan faydalar arasında bir denge gözetmek gerekmektedir.⁵⁰ Ancak, pozitif yükümlülük devletlere altından kalkamayacakları bir sorumluluk getirmemektedir.⁵¹

Pozitif ve negatif yükümlülükler konusunda ilginç olan Mahkeme'nin yaptığı Sözleşme'ye uygunluk kontrolünün birbirinden tamamen farklı olmasıdır. Pozitif yükümlülük konusunda negatif yükümlülüğünden farklı olarak, Mahkeme, ulusal otoriteler tarafından yapılan müdahalenin yasa ile öngürülüp öngörülmediği, bu müdahalenin meşru bir amaca yönelik olup olmadığı ve demokratik toplumda bu müdahalenin gerekli olup olmadığı incelemesini yapmamaktadır. Başka bir deyişle, Strasbourg Hakimi, 8. maddenin, aynı şekilde 9, 10 ve 11. maddenin de, ikinci fıkrasını uygulamamaktadır. Ancak, ikinci fıkrada belirtilen hükümlerin pozitif yükümlülük konusunda bir rol oynadığını belirtmektedir.⁵²

Bu konuda Fransız doktrini Mahkeme'yi eleştirmektedir. Sudre için, pozitif yükümlülüğe farklı bir kontrol metodu uygulamak ve bu şekilde ikinci fıkranın uygulamasından mahrum bırakmak, pozitif yükümlülük kontrolünün negatif yükümlülüğe oranla daha az güçlü ve daha çok belirsiz olduğu anlamına gelmektedir. Mahkeme'nin hangi yükümlülüğe göre Sözleşme'ye uygunluk kontrolü yapacağı bilinmemekte hatta bazen iki yükümlülük arasında yapılan seçimin keyfi bir

déric Sudre, *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, 5 ed., Puf, Paris, 2009, s. 20.

⁴⁹ Frédéric Sudre, "Les "obligations positives" dans la jurisprudence européenne des droits de l'homme", *RTDH*, 1995, s. 363-372.

⁵⁰ AİHM, *Sjerna/Finlandiya*, a. g. k., § 38.

⁵¹ AİHM, *Makaratsiz/Yunanistan*, 20 Aralık 2004 tarihli kararı, no: 50385/99, § 69.

⁵² AİHM, *Rees/Birleşik Krallık*, 10 Ekim 1986 tarihli kararı, no: 9532/81, § 37.

görüntü verdiğini iddia etmektedir. Yazar, Sözleşme'ye uygunluk denetiminin normalleşmesi ve pozitif yükümlülük durumunda da ikinci paragraf hükümlerinin uygulanması gerektiğini savunmaktadır.⁵³

Stjerna kararında ayrık oy yazısında, Mahkeme'nin eski Başkanı Wildhaber'de aynı eleştiriye katılmaktadır. *Gaskin*,⁵⁴ *Cossey*⁵⁵ et *Keegan*,⁵⁶ kararlarına dayanarak, pozitif yükümlülük ile negatif yükümlülük arasındaki sınırın netlikten uzak olduğunu ve pozitif yükümlülüğün tespit edildiği davalarda, ikinci fıkra hükümlerinin aktif hale getirilerek, Mahkeme'nin Sözleşme'ye uygunluk denetiminin tek tip olarak yapması gerektiğini belirtmiştir. Açıkçası, Mahkeme'nin müdahalenin yasayla öngörülme, meşru amaca yönelik olma ve demokratik bir toplumda zorunlu olma kriterlerine uygun bir denetim mekanizması oluşturması gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁷

Kanaatimizce, pozitif yükümlülük ile ilgili davalarda⁵⁸ ikinci fıkra belirtilen kriterlerin uygulanıp uygulanmaması sonucu değiştirmeyecektir; çünkü bu tür davalarda genelde yapılan müdahaleler yasa ile öngörülmemiştir.⁵⁹ Bu nedenle, Mahkeme, yasayla öngörülme şartını incelemeye başlarken varacağı sonuç Sözleşme'nin ihlali olacağı için ikinci fıkra hükümlerine göre yapılacak kontrol mekanizmasının bu tür davalarda uygulanması gerekli görünmemektedir. Dolayısıyla, Mahkeme'nin ikinci fıkra hükümlerini uygulamaması ile ilgili pozisyonu gayet mantıklı ve yerinde görünmektedir.

Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında devletlerin pozitif yükümlülüğünün ismin/soyismin korunması ile ilgili davalarda uygulanması

⁵³ Frédéric Sudre, "Les "obligations positives" dans la jurisprudence européenne des droits de l'homme", *a. g. e.*, s. 380-381.

⁵⁴ AİHM, *Gaskin/Birleşik Krallık*, 7 Temmuz 1983 tarihli kararı, no: 10454/83.

⁵⁵ AİHM, *Cossey/Birleşik Krallık*, 27 Eylül 1990 tarihli kararı, no: 10843/84.

⁵⁶ AİHM, *Keegan/İrlanda*, 26 Mayıs 1994 tarihli kararı, no: 19969/90.

⁵⁷ Hakim L. Wildhaber'in *Stjerna/Finlandiya* kararındaki karşı oy yazısı.

⁵⁸ Bazen Mahkeme, pozitif ve negatif sorumluluk konusunda bir ayırım yapmayı tercih etmemekte ve önüne gelen davada varacağı çözüm için her iki sorumluluğu dikkate alma gereği duymaktadır. Bu konuda *Demir ve Baykara/Türkiye* kararı örnek olarak gösterilebilir (AİHM, *Demir ve Baykara/Türkiye*, 12 Kasım 2008 tarihli kararı, no: 34503, §§ 110 ve 111.

⁵⁹ Bu konuda, bkz. *Özgür Gündem/Türkiye*, 16 Mart 2000 tarihli kararı, no: 23144/94 ve *Ouranio Toxo ve diğ.leri/Yunanistan*, 20 Ekim 2005 tarihli kararı, no: 74989/01.

konusunda *Güzel Erdagöz / Türkiye*⁶⁰ kararı önemlidir. Bu davada başvuru, ilgili asliye hukuk mahkemesinden nüfus kayıtlarında “*Güzel*” geçen soyismini “*Gözel*” olarak değiştirilmesini ister. Yargılama esnasında, bilirkişi raporunda, “*Güzel*” isminin Türkçe olduğunu, buna rağmen “*Gözel*”in yöresel bir karakter içerdiğini ve Türkçede böyle bir kelimenin olmadığını belirtir. Tanıkların, başvurucağınun “*Gözel*” olarak tanındığı yönündeki beyanlarını dikkate almayan hakim, bilirkişi raporuna dayanarak isim tashihi talebini reddeder. Bu karar Yargıtay tarafından da onaylanır. İnsan Hakları Mahkemesi önünde, başvurucağınun isim değişikliği talebinin kabul edilmemesinden şikayet etmektedir.⁶¹ Bu davada, Mahkeme, 8. maddenin bireyi, korunan hak ve özgürlükleri yerine getirirken kamu otoritelerinin keyfi müdahalesinden koruduğunu ve özel yaşam hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına bağlı olarak devletlerin pozitif yükümlülükleri olduğunu ifade etmiştir.⁶² Bu davada, Türkiye, ulusal yargı organlarının red kararlarının tamamen “*Gözel*” soyisminin Türkçe olmadığına dayandığını, buna karşın başvurucağınun isim hakkına yapılan kısıtlamanın herhangi bir ulusal mevzuata dayanmadığını ve Türk iç hukuk hükümlerinin isim değişikliği konusunda yeteri kadar açık olmadığını gözlemlemiştir. Bu nedenlerle, Türkiye’nin Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal ettiği sonucuna varmıştır.⁶³

Devletin pozitif yükümlülüğünün, ismin/soyismin korunması ve eşler arasında ayrımcılığın önlenmesi konusunda uygulanmasına gelince, Sözleşme’nin 14. maddesi eşler arasında tam anlamıyla bir eşitlik öngörmektedir. Bu hüküm, ismin/soyismin korunması konusunda, ulusal hukuk hükümlerinin Sözleşme ile tam bir uyumunu öngörmektedir. Bu konuda, eşler arasında ayırım gözeten ulusal bir yasa 14. maddeye aykırıdır. Örnek olarak, *Burghartz* kararında Mahkeme, İsviçre’yi Medeni Kanun’un 160/2 maddesinin soyisim konusunda kadın ve erkek arasında bir ayrıma gittiği için mahkum etmiştir. Ayrıca, *Ünal Tekeli* davasında ise Strasbourg Hakimi, kadınlara eşlerinin soyisimle-

⁶⁰ AİHM, *Güzel Erdagöz / Türkiye*, 21 Ekim 2008 tarihli kararı, no: 37483/02.

⁶¹ Başvurucağınun aynı zamanda, Kürtçe olan isminin “Türkçeleştirilmesinden” de şikayet etmektedir. Ancak, Mahkeme, başvurucağınun bu iddiasını ispatlayamadığı için bu şikayeti inceleme gereği duymamıştır (bkz. a.k. §§ 23 ve 24).

⁶² A. k., § 45.

⁶³ A. k., §§ 52-56.

rini alma mecburiyeti yükleyen, buna karşın erkeklere böyle bir zorunluluk getirmeyen Türk Medeni Kanunu hükümlerinin Sözleşme ile uyumsuz olduğu sonucuna varmıştır.⁶⁴ Türk otoriteleri, bu uyumsuzluğu gidermedikleri sürece, iç hukukları Sözleşme ile uyumsuz olmaya devam edecektir. Mahkeme'ye göre, her ne kadar, Türk kadınları evlilikten sonra kendi isimlerini erkeğin ismine ekleyerek koruyabiliyorlarsa da, bu durum Sözleşme ile uyum için yeterli değildir. Dolayısıyla, erkek ve kadın arasında soyismin korunması konusunda yapılan bu farklı muamele objektif ve mantıklı değildir ve 8. madde ile birlikte 14. maddenin de ihlali anlamına gelecektir.

Diğer taraftan, Sözleşme'nin 14. maddesi eşlerin soyisimleri konusunda gerçek bir eşitliği öngörmektedir. *Burghartz* davasında, davalı hükümet, her ne kadar İsviçre yasaları başvurucuya kendi ismini ailenin ismine eklemeyi yasaklıyorsa da, başvurucunun kendi ismini ortak bir ismin (*nom composé*) bir parçası olarak ve/veya ismin diğer özel formlarını sosyal hayatta kullanması konusunda bir engel olmadığını iddia etmektedir.⁶⁵ Ancak, bu argüman, Mahkeme'yi ikna edememiştir. Avrupa Hakimi, İsviçre Federal Mahkemesi'nin bu konuda, sadece yasal soyismin ancak resmi kayıtlara geçebileceğine karar verdiğini ve dolayısıyla birleşik ismin ve diğer özel kullanımlarının hukuki etki anlamında yasal olarak kullanılan isme eşdeğer olarak kabul edilemeyeceğine karar vermiştir.⁶⁶ Buradan çıkarılacak sonuç, iç hukuk hükümlerinin eşlerin herbirinin ismine aynı değeri vermesi ve kadın ile erkeğin isminin doğuracağı hukuki etkinin aynı olması gerektiridir. Dolayısıyla, ayrımcılık yasağı konusunda, Mahkeme'nin gözünde, ulusal hukukta ismin korunmasına ilişkin varolan düzenlemelerin olması, bunların doğrudan doğruya Sözleşme'ye uygunluğu anlamına gelmez, buna ek olarak, bu düzenlemelerin hukuki etkisine bakmak gerekmektedir. Çocukların soyadları konusunda, Fransız hukukunda, evlilikten doğan çocuk, annesinin soyadını alamamaktaydı. Bu durum Sözleşme'nin 14. maddesi anlamında cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olarak kabul edilmekteydi. Erkek eşin soyisminin çocuğa di-

⁶⁴ Bu durum isim değişikliği konusundaki iç hukuk hükümlerinin belirsizliği için de geçerlidir (Bu konuda, bkz. AİHM, *Güzel Erdagöz / Türkiye*, a. k., §§ 52-56).

⁶⁵ AİHM, *Burghartz / İsviçre*, a. g. k., § 26.

⁶⁶ A. k., § 28.

rekt olarak geçmesi, haklı olarak, Fransız öğretisinin yoğun eleştirisine maruz kalmaktaydı, çünkü çocukların soyismi konusunda erkeğe öncelik verilmesi hiçbir meşru ve haklı nedene dayanmamaktaydı. Her ne kadar, 23 Aralık 1985 tarihli yasa, çocuğa annesinin ismini babasının soyismine ekleyerek alma hakkını tanıyorsa da, bu durum cinsiyete dayalı varolan ayrımcılığı ortadan kaldırmamakta, çünkü çocuk için annenin soyadını kullanma isteğe bağlı olduğu halde babanın ismini alma ise mecburiydi. Ayrıca, annenin ismi, nüfus kayıtlarında ve evlilik cüzdanı üzerinde görünmemekte ve başkasına geçememekteydi.⁶⁷

Bu konuda, Fransız hukukunu Sözleşme'nin 14. maddesine uyumlu hale sokmak amacıyla, 4 Mart 2002 tarihli 2002-303 sayılı Yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla Yeni Medeni Kanun'un 311-21 maddelerinde yapılan değişikliklerle, eşler çocuklarına hangi soyismin geçeceğine ortaklaşa karar verirler hükmü getirilmiştir. Çocuklarını nüfusa kaydettikleri zaman, eşler çocuğun kullanacağı soyisme de karar vermek zorundadırlar. Ancak soyisim hakkı sınırsız değildir. Çocuğun soyismi babanın veya annenin soyismi veya her iki soyismin karışımından oluşan birleşik bir soyisim olması gerekmektedir. Bununla birlikte, birinci çocuğa verilen soyismin aile birliğinin sağlanması için diğer çocuklara da geçmesi gerekmektedir.

4 Mart 2002 tarihli yasaya rağmen, Fransız hukukunda isim konusunda ayrımcı hükümler hala bulunmaktadır. Gerçekten de, Medeni Kanun'un 311-21 maddesinin ilk fıkrasına göre, eşler arasında çocuğun soyismi konusunda anlaşmazlık çıkması ve lehine soybağı oluşturulan eşin bulunmaması durumunda, çocuk erkek eşin soyadını alacaktır denilmektedir. Burada yasa koyucu, sosyal yaşamda, babaya göre nesep bağının, anneninkine oranla daha belirleyici olduğu teziye dayanmaktadır. Bu ayrımcılığı haklı gösterebilecek herhangi objektif ve kabul edilebilir bir neden bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Fransız hukuku soyismin çocuğa geçmesi konusunda Sözleşme'nin 14. maddesi ile hala uyumlu görünmemektedir. Bu uyumsuzluk ancak, yasa koyucunun çocuğa isim koyma konusunda eşler arasında anlaşmazlık durumunda, erkek eşin soyisminin önceliğini kaldırarak, hakim müdahalesini öngörmesi ile çözümlenebilir.

⁶⁷ Patrice Hilt, *a. g. e.*, s. 218.

Türk hukukunda ise, Yeni Medeni Kanunu'nun 321. maddesine göre, evlilik içi doğan çocuğun, ailenin soyadını, eğer eşler evli değilse, annenin soyadını taşıyacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla, çocuğun ismi konusunda erkek bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Kaldı ki, Kanun'un gerekçelerine bir göz attığımız zaman baba ile çocuk arasında tanıma ve babalık hükmü ile soybağı kurulmuş olsa bile çocuğun annenin soyadını alacağı öngörülmüştür. Yasa koyucu bu düzenlemeyle, evlilik dışında doğan çocuğa kadının soyadının verilmesi konusundaki ısrarı erkeğe karşı ayrımcılık olarak değerlendirilebilir. Anne ve babanın muvafakatiyle çocuk babasının soyadını veya anne babanın ileride evlenmesi veya tanıma ve babalık hükmü ile soybağı kurulması durumunda ailenin ortak soyadını alabilmesi gerekmektedir.⁶⁸

Etnik kökene dayalı ayrımcılık konusuna ise *Taşkın ve diğerleri / Türkiye* örnek olarak gösterilebilir. Bu davada, başvuruçular Türkçe'de olmayan ancak Kürtçe karakter taşıyan isimlerini nüfus kütüklerine kaydedemediklerinde dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarını çünkü çifte vatandaşlığı olan diğer Türk vatandaşlarının ve yabancıların bu tür isimleri nüfus kütüklerine kaydedebildiğini iddia etmişlerdir. Mahkeme bu konuda, Kürtçe isim koymanın Türkiye'de yasak olmadığını tekrar yineleme gereği duymuştur. Kaldı ki, başvuruçular, sözkonusu isimlerin Türkçe'de bulunan harflerle yazılmasını ulusal otoritelerden istemeleri durumunda, yargı organlarının bu talepleri reddedeceklerini söylemenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Kaldı ki, *Baylac-Ferrer ve Suarez / Fransa*⁶⁹ kabuledilemezlik kararında belirtildiği üzere, idare ve kamu kurumları ile ilişkilerde dil birliğine dayanan ayrımcılığın 14. madde anlamında objektif ve mantıklı olduğunu ve Sözleşme'nin ihlali sonucunu doğurmadığını ifade etmiştir. Yabancılar ile Kürt kökenli vatandaşlar arasında iddia edilen ayrımcılık konusuna gelince, Strasbourg Hakimi, başka ülkelerin vatandaşlarının Türkçe'de olmayan harfleri nüfus kayıtlarına geçirebilmelerinin Türkiye ile ilgili ülkeler arasında imzalanan sözleşmelere dayandığını gözlemlemektedir. Bu nedenle, başvuruçular ve yabancıların ve çifte

⁶⁸ Bkz., Yüksel Hız / Zekeriya Yılmaz, "Ad, Adın Çeşitleri, Kazanılması, Değiştirilmesi ve Ad Üzerindeki Hakkın Korunması", *Adalet Dergisi*, Sayı 18, Ocak 2004, (http://www.yayin.adalet.gov.tr/18_sayi.htm).

⁶⁹ AİHM, *Baylac-Ferrer ve Suarez/Fransa*, 25 Eylül 2008 tarihli kabuledilemezlik kararı, no: 27977/04.

vatandaşlığı olan diğer Türk vatandaşlarının aynı durumda olduklarının kabulünün mümkün olmadığına ve dolayısıyla, etnik kökene dayalı bir ayrımcılığın sözkonusu olmadığına karar vermiştir.

İsim verme ve değiştirme konusunda Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında bir konsensus olmadığı için Mahkeme bu konuda devletlere geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır.

B. İsim ve Soyisim Hakkı Konusunda Devletlerin Takdir Yetkisi

Mahkeme, kamu düzenini ve üçüncü kişilerin haklarını korumak amacıyla taraf devletlere isim/soyisim değişikliği konusunda belli kriterler koyma hakkını vermektedir. *Stjerna* kararında, Strasbourg Hakimisi, ismin değiştirilmesi konusunda uygulanan şartlar ile ilgili taraf devletlerin iç hukuk sistemleri arasında benzerlikler bulunmadığını ifade etmiştir. Bu durumda devletler geniş bir takdir yetkisinden faydalanırlar.⁷⁰

Devletlerin bu geniş takdir yetkileri *Guillot/Fransa*⁷¹ da kendini göstermiştir. Dava, başvuru olan anne-babanın kız çocuklarına istedikleri ismi verme ile ilgili taleplerinin reddedilmesine ilişkindir. Verilmek istenen isim "*Fleur de Marie, Armine, Angèle*", olmasına rağmen, Fransız makamları çocuğun ismini "*Armine, Angèle*" olarak nüfusa kaydederler. Eski Komisyon gibi, Mahkeme, çocuğa özgürce isim vermenin özel ve duygusal bir anlam ifade ettiğini ve anne babanın özel yaşamlarının bir parçası olduğu gerekçesiyle 8. maddenin uygulanmasına karar vermiştir.⁷² Ancak, Fransız makamlarına,⁷³ çocuğun faydası gereği bu ismi nüfus kayıtlarına yazmayı reddetmeleri konusunda hak vermiştir. Ayrıca, her ne kadar başvurucular, çocuklarına istedikleri ismi verememekten dolayı bir sıkıntı çekmişlerse de bu sıkıntıdan devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucunu çıkararak mümkün değildir. Dolayısıyla, Mahkeme'ye göre, Sözleşme'nin

⁷⁰ AİHM, *Stjerna/Finlandiya*, a. g. k., § 39.

⁷¹ AİHM, *Guillot/Fransa*, 24 Ekim 1996 tarihli kararı, no: 22500/93.

⁷² A. k., § 22.

⁷³ Finlandiya makamlarına olduğu gibi. Bu konuda, bkz. AİHK, *Salonen/Finlanda*, 2 Temmuz 1997 tarihli kabuledilemezlik kararı, no: 27868/95.

8. maddesi ihlal edilmemiştir. Avrupa Hakimi aynı sonuca, *G. M. B. et K. M. c. İsviçre*⁷⁴ davasında varmıştır. Bu başvuruda, başvurucular kızlarına annesinin ismini alma istemlerinin reddedilmesinden şikayet etmektedirler. Aynı şekilde, devletlerin takdir yetkisine dayanarak, Mahkeme başvuru Söleşme'nin 35 maddesi anlamında kabul edilemez bulmuştur.

Devletin takdir yetkisinin genişliği, *Mentzen alias Mencena / Letonya*⁷⁵ ve *Kuharec alias Kuhareca / Letonya*⁷⁶ davalarında tekrar karşımıza çıkmaktadır. Birincisinde, başvurucu, bir Alman vatandaşı ile evlendikten sonra "*Mentzen*" soyismini alır. Bu soyisim ile yeni pasaport almak için ilgili mercileri başvurur. Ancak, ulusal makamlar, isim ve soyisimlerin Letonya dil ve ortograf kurallarına uygun hale getirilmesini öngören yönetmelik hükümlerini uygulayarak başvurunun ismini "*Mencena*" olarak pasaporta kaydederler. Ama pasaportun 14. sayfasında asıl soyismin "*Mentzen*" olduğunu not düşerler. Başvurucunun "*Mentzen*" isminin hiçbir değişiklik yapılmadan kaydedilmesi için yaptığı başvurular, iç hukuk yargı organları tarafından reddedilir.

Mahkeme, öncelikle bu davada, sorunun soyisim değişikliği olmadığını ama ismin kullanılmasının düzenlenmesi olduğunu, çünkü ilk bakışta "*Mencena*" isminin "*Mentzen*" ile bazı harfleri değiştirilmesine rağmen aynı isim olduğunu farkedildiğini belirtmiştir. Buna rağmen, bu durumun başvurucu için sosyal hayatta bazı sıkıntılar yaratabileceğinden, başvurunun özel hayatına bir müdahale olduğunu kabul etmiştir. Ancak, Mahkeme bu sıkıntılarının, soyismin yeni ve eski versiyonu arasındaki farktan kaynaklanmadığını belirtmiş ve ismin harflerinin değiştirilmesinden sonra gülünç veya kaba hale gelmediğinin altını çizmiştir. İç hukukta, bu sıkıntıları bertaraf etmek için ismin her iki halinin hukuksal anlamda aynı değeri taşıdığını ve pasaportlarda her iki isimde yazıldığını gözlemlemiştir. Ayrıca, Mahkeme, ulusal hukukta yapılan yeni düzenlemelerle, ismin eski ve yeni versiyonlarının aynı sayfada yazıldığını, bu durumun ilgili şahsın zor durum-

⁷⁴ AİHM, G.M.B. ve K.M./İsviçre, 27 Eylül 2001 tarihli kabuledilemezlik kararı, no: 36797/97.

⁷⁵ AİHM, *Mentzen alias Mencena/Lettonya*, a.g.k.

⁷⁶ AİHM, *Kuharec alias Kuhareca/Lettonya*, 7 Aralık 2004 tarihli kabuledilemezlik kararı, no: 71557/01.

da kalmasını engellemek amacıyla olduğunu ifade etmiştir. Kaldı ki, “*Mencena*” ismi, başvurucuyu Anayasa ile korunmuş ekonomik, sosyal ve politik haklarını kullanmasında bir engel teşkil etmemektedir. Bununla birlikte, bu isimle hiçbir zaman başvurucunun seyahat özgürlüğü dahil olmak üzere hiçbir özgürlüğü kısıtlanmamıştır. Bu nedenlerle, Mahkeme, Letonya makamlarının kendilerine tanınan takdir yetkisi içerisinde hareket ettikleri sonucuna varmıştır.

Kuharec alias Kuhareca / Letonya davasına gelince, bu başvuruda, Rus vatandaşı olan başvurucunun “*Kuharec*” olan ismi, kendisine Letonya’da uzun süre yabancılara verilen pasaporta “*Kuhareca*” olarak yazılır. Başvurucu, soyadının Ukraynalı eski eşinin ismi olduğunu, Rusça ve Ukraynaca da bu ismin hiçbir değişiklik yapılmadan yazılıp kullanıldığını ve ismine yeni harf eklenmesinin isminin değiştirilmesi anlamına geleceğini savunarak ilgili ulusal makamlara başvurur. Ayrıca, kendi isminin “*zorla Letonlaştırıldığı*” da altını çizmektedir. Ancak, yabancılara verilen pasaportlara ilişkin yasal düzenlemelere göre bu tür pasaportlara yazılan isim ve soyisimlerin Leton gramer kurallarına göre yapılacağını belirterek, başvurucunun talebi ulusal hukukta reddedilmiştir. Ancak iç hukuk organları, başvurucuya, istediği takdirde isminin eski halinin pasaportun ileriki sayfalarına yazılabileceğini ifade etmişlerdir. Mahkeme, *Mentzen alias Mencena/Letonya* kararına benzer gerekçelerle, soyisim konusunda devletlerin geniş taktir yetkileri olduğunu tekrarlamıştır.⁷⁷ İsim konusunda ise aynı sonucu *Baylac-Ferrer ve Suarez/Fransa*⁷⁸ kararında görmekteyiz. Bu davada, Mahkeme, Fransız makamlarının, çocuklarına vermek istedikleri Katalanca olan “*Marti*” ismini “*Marti*” olarak yazmalarını kendi takdir yetkileri içinde olduğuna karar vermiştir.

Mentzen alias Mencena / Letonya ve *Kuharec alias Kuhareca / Letonya* kabuledilemezlik kararlarında⁷⁹ devletlerin takdir yetkileri dışında

⁷⁷ Mahkeme, 8 Kasım 2001 tarihli *Šiškina et Šiškins/Letonya* kabuledilemezlik kararında ise (no: 59727/00), yine yabancılara verilen pasaporta, başvurucunun Rusça olan “*Šiškina*” isminin Leton dil kurallarına uygun hale getirilerek, “*Šiškins*” olarak yazılmasında Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

⁷⁸ AİHM, *Baylac-Ferrer ve Suarez/Fransa*, a.g.k.

⁷⁹ *Baylac-Ferrer ve Suarez/Fransa* kabuledilemezlik kararında ise, Mahkeme sınırlamanın meşru amaca varıp varmadığı konusunu, tarafların bu konuda itirazları olmadığı için inceleme gereği dahi duymamıştır.

dikkat çeken bir başka nokta ismin sınırlandırılmasında hangi “meşru amaca” yönelik olduğu konusudur. Yabancı isimlerin Leton gramer sistemini ve dil bütünlüğünü koruma amacı ile değiştirilmesi hangi meşru amaca yönelik olabilir?

Mahkeme, dil veya dillerin bütünlüğünün korunmasının Sözleşme’nin 8. maddesinde belirtilen meşru amaçlar arasında sayılmadığının ve 5 § 2 et 6 § 3 a) et e) maddeleri hariç olmak üzere, Sözleşme’nin dil hakkını başlı başına korumadığının farkındadır. Bu nedenle, devletler, Sözleşme’de belirtilen haklara saygı çerçevesinde dil hakkına sınırlamalar getirebilirler ve bu konuda takdir yetkileri çok geniştir. Her taraf devlet, kendi anayasasında bir veya birden fazla resmi dil seçer. Bunu yaparken, kendi vatandaşlarına resmi dili sadece özel yaşamlarında değil aynı zamanda idare ile olan ilişkilerinde kullanmayı garanti eder. Resmi bir dilin varlığı okuyucular için subjektif bazı hakların da var olduğunu ifade eder.

Ayrıca, Mahkeme, Letonya Anayasa Mahkemesi’nin bir kararına atıfta bulunarak, Leton dilinin sosyal ilişkilerdeki zayıflığını ve bu nedenle güçlendirilmesi gerektiğinin altını çizer. Bu nedenlerle, isim veya soysisim hakkına getirilen sınırlamaların 8. maddede belirtilen birçok meşru amaca yönelik olduğunu, en azından “üçüncü kişilerin haklarını” koruma amacı taşıdığı sonucuna varmıştır.⁸⁰

Mahkemenin vardığı bu sonuç tartışmalıdır. Öncelikle, belirtilen argümanlar ile varılan sonuç arasında çok fazla bir illiyet bağı bulunmamaktadır. Şu ana kadar hiçbir davada, Mahkeme sınırlamaların 8, 9, 10 ve 11. maddede belirtilen meşru amaçlara uygun olmadığından dolayı, savunmacı devletleri mahkum etmemiştir. Ancak, yukarıda belirtilen davalarda, resmi dilin korunması 8. maddenin 2. paragrafında belirtilmemesine rağmen, Mahkeme soyisme getirilen kısıtlamanın “üçüncü kişilerin haklarını” koruma amacına yönelik olduğuna karar vermiştir.

⁸⁰ Mahkeme, aynı sonuca *Kemal Taşkın ve diğerleri/Türkiye* kararında varmıştır. Ancak farklı olarak, “üçüncü kişilerin haklarının” korunması yanında “kamu düzenin korunması” da, meşru amaç olarak eklemiştir (AİHM, Taşkın ve diğerleri/Türkiye, a. g. k, §§ 57-58). Gerçekten de, idaredaki dil birliğinin korunması, üçüncü kişilerin haklarını korunmasından çok kamu düzenini ilgilendirmektedir.

Bir şahsın kendi soyadını korumak istemesinin, daha doğrusu ulusal makamlar tarafından değiştirilmesini istememesinin, üçüncü kişilerin haklarıyla alakasını anlamak mümkün görünmemektedir. Yukarıda belirtilen letton davalarında, Mahkeme'nin 8. maddesinin ihlal edilmediğine ilişkin vardığı sonuca katılmakla birlikte, isim ve soyisim hakkına, başkasının haklarını korumak amacıyla sınırlama getirme, kanaatimizce ikna edici değildir.

Mahkeme, *Mentzen alias Mencena/Letonya* ve *Kuharec alias Kuhareca/Letonya* davalarında koymuş olduğu prensipleri *Bulgarov/Ukrayna* kararında daha sistemli bir şekilde uygulama yoluna gitmiştir. Prensipler şu şekilde sistematize edilmiştir:

-a. başvurucuların orjinal soyisimleri ve değiştirilmiş versiyonları arasındaki fark çok küçüktür;

-b. başvurucuların orjinal soyisimleri pasaportun ileriki sayfalarına yazılmıştır;

-c. soyisimlerin ulusal makamlar tarafından değiştirilen yeni versiyonu, başvurucuların tanınmasını zorlaştırmamaktadır;

-d. pratik hayatta başvurucular soyisimlerinin değiştirilmesinden sonra yaşadıkları sıkıntılar çok ciddi değildir.

Bu dört kriteri *Bulgarov / Ukrayna* kararına uygulayan Mahkeme, Rus kökenli olan "Dimitri" isminin Ukraynacaya çevrilerek "Dmytro" olarak pasaportuna yazılmasında, 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bu başvuruda Strasbourg Hakimi, başvurucunun "Dmytro" ismini uzun süreden beri kullandığını ve bu ismin başka bir çok resmi belgede yazıldığını gözlemlemiştir. Kaldı ki, başvurucu, isminin değiştirilmesi için ulusal hukukta öngörülen prosedürü işletmemiştir.

Sonuç

İnsan Hakları Mahkemesi'nin çabalarına rağmen, ismin/soyismin seçilmesi ve değiştirilmesi konusunda ve bunların çocuklara verilmesine bağlı olarak cinsiyete dayanan ayrımcılık ile ilgili hükümler hala birçok taraf devletin mevzuatında ve pratiğinde bulunmaktadır. Bu

nedenle 27 Eylül 1978 tarihli cinsiyet ayrımcılığına karşı yasal korumayla ilgili tavsiye kararında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, taraf devletlere bu konuda her türlü ayrımcılığı içeren hükümlerin kaldırılmasını istemektedir.⁸¹ Ayrıca, 5 Şubat 1985 tarihli cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığa karşı hukuksal korumaya dair tavsiye kararında⁸² ise Komite üye ülkelerden eşlerin soyisim konusunda her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak için gerekli yasal önlemleri almaya ve yasal düzenlemeleri yapmaya davet etmektedir.⁸³

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de, 28 Nisan 1995 tarihli kadın ve erkekler arasında ismin seçimi ile ilgili her türlü ayrımcılığın önlenmesine dair tavsiye kararında⁸⁴ Bakanlar Komitesi'nden bu konuda ayrımcı hükümler içeren devletleri tespit etmesini ve onlardan evlilikten sonra isim seçme konusunda eşler arasında bir eşitliği sağlamak için gerekli önlemleri alması gerekliliğini belirtmesini istemiştir.⁸⁵ Bakanlar Komitesi, buna dayanarak, taraf devletlerden ayrımcı hükümleri iç hukuklarından çıkarmalarını istemiştir. Bunun yanında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 24 § 4 maddesinin devletleri, kadınlar ve erkekler arasında özellikle evlilikten sonra eşlerin eski isimlerini korumaları konusunda ve evlilik birliğinde doğacak çocukların isimlerinin verilmesi konusunda her türlü ayrımcılığı önlemesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Türkiye'de ise, kadın ve erkek arasında ayrımcı bir hüküm olan Medeni Kanun'un 187. maddesinin İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Ünal Tekeli* davasında oluşturulan içtihat doğrultusunda değiştirilmesi gerekmektedir.⁸⁶

⁸¹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, özel hukukta cinsiyet ayrımcılığına karşı karşı yasal koruma ile ilgili 27 Eylül 1978 tarihli (78) 37F sayılı tavsiye kararı.

⁸² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, her türlü ayrımcılığa karşı hukuksal korumaya dair 5 Şubat 1985 tarih ve R (85) 2 F sayılı tavsiye kararı.

⁸³ AİHM, *Ünal Tekeli/Türkiye*, a.g.k., § 17.

⁸⁴ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, kadın ve erkekler arasında ismin seçimi ve çocuğa verilmesi ile ilgili her türlü ayrımcılığın önlenmesine dair 28 Nisan 1995 tarih ve 1271 (1995) sayılı tavsiye kararı.

⁸⁵ AİHM, *Ünal Tekeli/Türkiye*, a.g.k., § 18.

⁸⁶ Bu konuda, Türkiye, ayrımcı bir hüküm gibi görünen 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 16. maddesi, 19 Temmuz 2003 tarihli 4928 sayılı Kanun'un 5. maddesiyle değiştirmiştir. Bu değişikliğe göre, "milli kültürümüze, ahlak kurallarına örf ve adetlerimize uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adlar konulmaz,

Bunun yanında Soyadı Kanunu'nun 3. maddesi,⁸⁷ yabancı kökenli Türkiye vatandaşlarının Türkçe dışında bir soyisim alma ve varolan soyisimlerini değiştirmeyi engellemektedir. Ayrımcı ve Sözleşme ile uyumsuz görünen bu hüküm, Süryani kökenli bir yurttaşın başvurusunu ciddiye alan Midyat Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından Anayasa Mahkemesi önüne götürülmüştür. 16 Temmuz 2009 tarihli ara kararıyla, Yüksek Mahkeme davayı 2009/47 numarası altında esastan incelemeye karar vermiştir.⁸⁸

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Bilge Öztan, *Şahsın Hukuku (Hakikî Şahıslar)*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2001.
- Frédéric Sudre *vd*, *Les grands arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme*, 5. bas., Puf, Paris, 2009.
- Mustafa Alper Gümüş, *Teoride ve Uygulamada Evliliğin Genel Hükümleri ve Mal rejimleri*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2008.
- Nuray Ekşi, *Vatandaşlık Hukukumuzda Türkçe Olmayan Ad ve Soyadı Meselesi*, Beta, İstanbul, 2008.
- Patrice Hilt, *Le couple et la Convention européenne des droits de l'homme*, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, Marseille, 2004.
- Sultan Üzeltürk, *1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine göre Özel Hayatın Gizliliği Hakkı*, Beta, İstanbul, 2004.

MAKALELER

- Emmanuel Decaux & Paul Tavernier, "Chronique de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme", *Journal du Droit International*, 1995.

doğan çocuk babasının, evlenme dışında doğmuş ise anasının soyadını alır" hükmü, "ahlak kurallarına uygun düşmeyen veya kamuoyunu inciten adlar konulmaz, doğan çocuk babasının, evlilik dışında doğmuş ise anasının soyadını alır" biçimini almıştır. Her ne kadar halen pratikte, Türkçe kökenli olmayan isimlerin kaydedilmeleri sorun çıkarıyorsa da, 16. maddenin değiştirilmesi, Sözleşme'ye uyum anlamında olumlu bir gelişme olarak kaydedilmelidir.

⁸⁷ Soyadı Kanunu'nun 3. maddesi şu şekildedir: "Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz".

⁸⁸ Sezgin Tanrıkulu, "Demokratik Açılım Kürt Meselesinde Hukuk ve Adalet", *Güncel Hukuk Dergisi*, Ekim, 2009/10-70, s. 41.

- Françoise Furkel, "L'arrêt de la Cour constitutionnelle de Karlsruhe du 8 mars 1988 et la constitutionnalité des dispositions allemandes sur le nom conjugal", *Revue internationale de droit comparé*, 1988.
- Frédéric Sudre, "Droit de la Convention européenne des droits de l'homme", *Jurisclasseur périodique-Semaine juridique*, 1995, I, n° 3823.
- Frédéric Sudre, "Les "obligations positives" dans la jurisprudence européenne des droits de l'homme", *RTDH*, 1995.
- Frédérique Granet-Lambrechts, "Le droit à l'identité", in *Le droit au respect de la vie privée au sens de la Convention européenne des droits de l'homme*, Haz. Frédéric Sudre, Bruylant, Bruxelles, 2005.
- Jean François Flauss, "La protection de l'intégrité du nom par le droit communautaire", obs. sous l'arrêt de la CJCE du 30 mars 1993, Konstantinidis, *RTDH*, 1994.
- Marie-Christine Meyzeaud-Garaud, "La législation turque relative au nom porté par les époux viole la Convention européenne des droits de l'homme : quels enseignements pour le droit français", *Revue Juridique Personnes & Famille*, n° 2, 2005.
- Mathias Audit, "Principe de non-discrimination et transmission du nom de famille en Europe", note sous l'arrêt Garcia Avello du 2 octobre 2003, *Recueil Dalloz*, 2004, n° 21.
- Pascaline Georgin, "La liberté de choix du nom de famille de deux époux", *RTDH*, 1995.
- Senem Aslan, "Incoherent State: The controversy over Kurdish Naming in Turkey", *European Journal of Turkish Studies*, 10/2009 (<http://ejts.revues.org/index4142.html>).
- Sezgin Tanrikulu, "Demokratik Açılım Kürt Meselesinde Hukuk ve Adalet", *Güncel Hukuk Dergisi*, Ekim, 2009/10-70.
- Yüksel Hız & Zekeriya Yılmaz, "Ad, Adın Çeşitleri, Kazanılması, Değiştirilmesi ve Ad Üzerindeki Hakkın Korunması", *Adalet Dergisi*, Sayı 18, Ocak 2004, (http://www.yayin.adalet.gov.tr/18_sayi.htm).

KARARLAR

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

- Burghartz/İsviçre*, 19 Şubat 1992 tarihli kabuledilebilirlik kararı, n° 16213/90.
- Burghartz/İsviçre*, 21 Ekim 1992 tarihli raporu, n° 16213/90.
- Stjerna/Finlandiya*, 8 Temmuz 1993 tarihli raporu, n° 18131/91.
- Georg Rogl/Allemagne*, 20 Mayıs 1996 tarihli kabuledilebilirlik kararı, n° 28319/95.

Salonen/Finlanda, 2 Temmuz 1997 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 27868/95.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Belçikada Eğitim Dili Davası/Belçika (asıl), 23 Temmuz 1968 tarihli kararı, n°s 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64.

Tyrrer/Birleşik Krallık, 25 Nisan 1978 tarihli kararı, n° 5856/72.

Airey/İrlanda, 9 Ekim 1979 tarihli kararı, n° 6289/73.

X ve Y/Hollanda, 26 Mart 1985 tarihli kararı, n° 8978/80.

Rees/Birleşik Krallık, 10 Ekim 1986 tarihli kararı, n° 9532/81.

Niemietz/Almanya, 16 Aralık 1992 tarihli kararı, n° 13710/88.

Gaskin/Birleşik Krallık, 7 Temmuz 1983 tarihli kararı, n° 10454/83.

Cossey/Birleşik Krallık, 27 Eylül 1990 tarihli kararı, n° 10843/84.

Burghartz/İsviçre, 22 Şubat 1994 tarihli kararı, n° 16213/90.

Keegan/İrlanda, 26 Mayıs 1994 tarihli kararı, n° 19969/90.

Stjerna/Finlandiya, 25 Kasım 1994 tarihli kararı, n° 18131/91.

Guillot/Fransa, 24 Ekim 1996 tarihli kararı, n° 22500/93.

Mazurek/Fransa, 1 Şubat 2000 tarihli kararı, n° 34406/97.

Gisèle Taieb dite Halimi/Fransa, 20 Mart 2001 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 50619/99.

Özgür Gündem/Türkiye, 16 Mart 2000 tarihli kararı, n° 23144/94

P.G. ve J.H./Birleşik Krallık, 25 Eylül 2001 tarihli kararı, n° 44787/98.

G.M.B. ve K.M./İsviçre, 27 Eylül 2001 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 36797/97.

Šiškina et Šiškins/Letonya, 8 Kasım 2001 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 59727/00.

Mustafa/Fransa, 17 Haziran 2003 tarihli kararı, n° 63056/00.

Ünal Tekeli/Türkiye, 16 Kasım 2004 tarihli kararı, n° 29865/96.

Kuharec alias Kuhareca/Letonya, 7 Aralık 2004 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 71557/01.

Mentzen alias Mencena/Letonya, 7 Aralık 2004 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 71074/01.

Makaratsiz/Yunanistan, 20 Aralık 2004 tarihli kararı, n° 50385/99.

K.A. ve A.D./Belçika, 17 Şubat 2005 tarihli kararı, n° 42758/98 ve n° 45558/99.

Ouranio Toxo ve diğerleri/Yunanistan, 20 Ekim 2005 tarihli kararı, n° 74989/01.

Daróczy/Macaristan, 1 Temmuz 2008 tarihli kararı, n° 44378/05.

Baylac-Ferrer ve Suarez/Fransa, 25 Eylül 2008 tarihli kabuledilemezlik kararı, n° 27977/04.

Güzel Erdagöz/Türkiye, 21 Ekim 2008 tarihli kararı, n° 37483/02.
Demir ve Baykara/Türkiye, 12 Kasım 2008 tarihli kararı, n° 34503.
Karov/Bulgaristan, 16 Kasım 2008 tarihli kararı, n° 45964/99.
S ve Marper/Birleşik Krallık, 4 Aralık 2008 tarihli kararı, n° 30562/04 et n° 30566/04.
Kemal Taşkın ve diğerleri/Türkiye, 2 Şubat 2010 tarihli kararı, n° 30206/04, n° 37038/04, n° 43681/04, n° 45376/04, n° 12881/05, n° 28697/05, n° 32797/05 et n° 45609/05.
Ciubotaru/Moldavya, 27 Nisan 2010 tarihli kararı, n° 27138/04.

Avrupa Birliği Adalet Divanı

Konstantinidis, 30 Mart 1993 tarihli kararı, n° C-168/91 (www.curia.europa.eu).

Anayasa Mahkemesi

E. 1997/61, K. 1998/59, 29 Eylül 1998 tarihli kararı, RG, 15.11.2002, S.24937.

Yargıtay

2. HD, 2005/1153 E, 2006/1822 K ve 7 Mart 2006 tarihli kararı
HGK, 18-127 E, 154 K ve 1.3.2000 tarihli kararı.
18. HD, 1994/7386 E, 1994/8560 K ve 21 Haziran 1994 tarihli kararı.

BELGELER

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Özel hukukta cinsiyet ayrımcılığına karşı yasal korumayla ilgili 27 Eylül 1978 tarihli (78) 37F sayılı Tavsiye Kararı.
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, her türlü ayrımcılığa karşı hukuksal korumaya dair 5 Şubat 1985 tarih ve R (85) 2 F sayılı tavsiye kararı.
Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, kadın ve erkekler arasında ismin seçimi ve çocuğa verilmesi ile ilgili her türlü ayrımcılığın önlenmesine dair 28 Nisan 1995 tarih ve 1271 (1995) sayılı tavsiye kararı.